

<https://doi.org/10.36007/4966.2024.161>

POVOLANIE UČITEĽ – QUO VADIS V 21. STOROČÍ?

Ludovít GAŠPAR¹, Iveta GAŠPAROVÁ²

Abstract

Teacher profession - quo vadis in the 21st century?

More than two thousand years ago, the Roman philosopher, teacher and educator Seneca criticized the (educational) tasks of the school, which were too little oriented to everyday life: "Non vitae sed scholae discimus". In today's technological and globalized era, school is a place where a person of today's world is formed, who should have, in addition to knowledge, skills that will help him live a fulfilling life. Fulfillment of this mission is expected from schools, and thus from teachers. And precisely because the acquisition of information and knowledge is different today than in the past and the areas of responsibility of the school are changing, the teaching profession will be more important than ever to be able to turn Seneca's criticism into a program statement "non scholae sed vitae discimus". The purpose of our work is to demonstrate the fundamental challenges for the education system, conditioned by globalisation, standardisation and digitisation. These factors affect all levels of the education system. For higher education is the application of the Standards of the Slovak Accreditation Agency for Higher Education (SAAVŠ) a key element. Quality Assessment Boards have a major role and responsibility in developing, implementing and monitoring the quality of education. The aim of our work is also to highlight the need for continuous, lifelong education in the health and medical sectors in order to improve the health status parameters of the population of the Slovak Republic.

Keywords

Learning in the 21st century - role of the teacher – empathetic approach – standardization - digitization – skills – artificial intelligence

ÚVOD

Rímsky filozof, učiteľ a vychovávateľ Seneca pred viac ako dvetisíc rokmi kritizoval (výchovné) úlohy školy, ktoré boli príliš málo orientované na každodenný život: „Non vitae sed scholae discimus“. V dnešnej technologickej a globalizovanej dobe je škola miestom, kde sa formuje človek dnešného sveta, ktorý má mať okrem vedomostí aj zručnosti, ktoré mu pomôžu žiť plnohodnotný život. Naplnenie tohto poslania sa očakáva od škôl, a teda od učiteľov. A práve preto, že získavanie informácií a vedomostí je dnes iné než v minulosti a oblasti zodpovednosti školy sa menia, učiteľské povolanie bude dôležitejšie než kedykoľvek predtým, aby bolo možné premeniť Senecovu kritiku na programové vyhlásenie „non scholae

¹ Prof. MUDr. Ludovít Gašpar, CSc., Fakulta zdravotníckych vied UCM v Trnave, Rázusova 14, 921 01 Piešťany. I. interná klinika LF UK a UNB, Nemocnica Staré Mesto, Mickiewiczova 13, 813 69 Bratislava, e-mail: ludovitgaspar@gmail.com

² MUDr. Iveta Gašparová, PhD. I. KAIM OA LF UK A UNB, Nemocnica Ružinov, Ružinovská 4, 821 01 Bratislava, e-mail: ivetagasparova@gmail.com

sed vitae discimus“. Edukácia je proces, ktorý prebieha kontinuálne v čase. Práve v ňom sa prejavuje i osobnostná zrelosť pedagógov vo vzťahu k rozvoju osobnosti dieťaťa. Na každom stupni školského systému sa na učiteľov kladú vysoké požiadavky, pričom sa vyžaduje súlad medzi pedagogickými schopnosťami a morálno-etickými princípmi. Učiteľ musí mať na pamäti, že existujú psychologické a somatické činitele, ktoré ovplyvňujú stav a výkon žiaka. Úloha učiteľa je pri rozvoji osobnosti dieťaťa nezastupiteľná, pričom jeho ľudský, empatický a individuálny prístup je nevyhnutný. Osobitnou kapitolou je samotné postavenie učiteľa v spoločnosti. Všeobecne sa síce akceptuje význam učiteľa a školstva ako takého pre ďalší rozvoj, avšak finančné ohodnotenie jeho práce je neadekvátne, teda nízke. Ak teda žiadame od pedagógov kvalitu - je to v celospoločenskom záujme - tak treba pre nich vytvoriť i adekvátne motivačné materiálne zabezpečenie. Profesia učiteľa znamená povolanie, nie zamestnanie. Preto je dôležité vo vzdelávacom procese klásť dôraz nielen na pregraduálne, ale i postgraduálne vzdelávanie, ako je realizované napríklad v rezorte zdravotníctva. Pozitívnym príkladom môže byť **Európska akadémia učiteľov vo všeobecnom lekárstve (EURACT; European Academy of Teachers in General Practice/Family Medicine)**. Jej úlohou je vytvárať, aktualizovať a implementovať medzinárodné štandardy vo výučbe všeobecného lekárstva na úrovni pregraduálnej, postgraduálnej a celoživotnej. Je odborným garantom vzdelávacích kurzov, ktorých cieľom je dlhodobou a systematicky zlepšovať kvalitu výučby lekárov - školiteľov z celej Európy [1]. EURACT pravidelne organizuje výučbové konferencie a kurzy učiteľov vo všeobecnom lekárstve. Tieto kurzy, realizované i na Slovensku, sú rozdelené na tri odborné úrovne, ktoré na seba nadväzujú a vyučujú ich skúsení európski učitelia všeobecného lekárstva. Vzdelávanie všeobecných lekárov je odlišné od vzdelávania iných špecializácií, pretože prebieha nielen na klinikách, oddeleniach, ale významnú časť tvorí výučba v ambulanciách, ďalej v prirodzenom prostredí pacienta, či v domovoch sociálnych služieb. Táto príprava, s dôrazom na celostný pohľad na človeka, je nástrojom i prostriedkom pre lepšie zabezpečenie fungovania zdravotnej starostlivosti pre pacientov. Je to nevyhnutné, keď chceme v Slovenskej republike (SR) zvrátiť nepriaznivú situáciu napríklad v kardiovaskulárnej úmrtnosti. Kým ostatné krajiny OECD za 20 rokov (2000-2019) znížili mortalitu na koronárnu chorobu srdca o 46 %, SR o 33 % a v redukcii mortality na cieвне mozgové príhody je rozdiel ešte väčší, redukcia v krajinách OECD o 52 %, kým v SR len o 13 % [2].

CIELE PRÁCE

Poukázat' na zásadné výzvy pre vzdelávací systém, podmienené globalizáciou, štandardizáciou a digitalizáciou. Tieto faktory ovplyvňujú všetky stupne vzdelávacieho systému, pričom pre vysoké školy je kľúčovým prvkom uplatňovanie Štandardov Slovenskej akreditačnej agentúry pre vysoké školstvo (SAAVŠ). Poukázat' na prínos Rady pre vnútorné hodnotenie kvality vysokých škôl pre vzdelávací systém definovaním, implementovaním a kontrolou štandardov. Chceme zdôrazniť, že učiteľ v rámci pedagogického procesu nemá len odovzdávať vedomosti a zručnosti, ale dôraz sa kladie skôr na rozvoj zručnosti študentov, t. j. na to, aby študenti boli kompetentní a schopní vhodne a cieľavedome tieto aplikovať v praxi.

DISKUSIA

Vzdelávací proces sa dynamicky mení, pretože i spoločnosť prechádza vývojom a objavujú sa stále nové výzvy. Na ich zvládnutie je nevyhnutne potrebný učiteľ, ktorý je všestranne pripravený na svoju úlohu. Zmeny na začiatku 21. storočia sú zásadné a ďalekosiahle. Možno ich vyjadriť tromi kľúčovými slovami, a to: „**globalizácia**“, „**štandardizácia**“ a „**digitalizácia**“.

Globalizácia znamená integráciu a vzájomnú závislosť krajín, ľudí a národov v ekonomickej, spoločenskej,

kultúrnej, technologickej i ekologickej sfére. Mládež v tomto procese globalizácie spoločnosti zohráva osobitnú úlohu, keďže nie je len nositeľom myšlienok globalizácie, ale aj jej špecifickým sprievodným javom, pričom globalizácia rozdeľuje, ale aj zjednocuje. Zdravotnícke a geopolitické témy a problémy (pandémia COVID-19, vojna na Ukrajine, masová migrácia z krajín severnej Afriky do Európy) sú i predmetom rôznych konšpiračných teórií. Kvalitný, komplexný vzdelávací proces môže napomôcť ku zníženiu vulnerability mládež na dezinformácie a napomáhať ku kritickému mysleniu pri spracovaní obrovského množstva rôznorodých informácií.

Pojem štandardizácie vo vzdelávaní vznikol ako reakcia na neuspokojivé výsledky rôznych vzdelávacích štúdií pri porovnávaní kvality výsledkov vzdelávania. Identifikuje kľúčové kvalifikácie alebo kompetencie. Vo veku trhovo orientovaného vzdelávania sa štandardy ľahšie kontrolujú a porovnávajú. Štandardizácia ale nemá potláčať kreativitu pri hľadaní nových riešení. Aj pre vysokoškolské vzdelávanie na Slovensku je veľmi dôležité previazanie vzdelávania s tvorivými činnosťami, pričom úroveň a zameranie tvorivej činnosti zodpovedá stupňu vysokoškolského vzdelávania a výstupom vzdelávania príslušného študijného programu. Kľúčovým prvkom je uplatňovanie **Štandardov Slovenskej akreditačnej agentúry pre vysoké školstvo (SAAVŠ)**. Je to verejnoprávna inštitúcia, ktorej úlohou je vykonávať činnosti externého zabezpečovania kvality vysokoškolského vzdelávania v Slovenskej republike [3]. Bola zriadená zákonom č. 269/2018 Z. z. ako právnická osoba so sídlom v Bratislave. Poslaním agentúry je prispievať k zlepšovaniu kvality vysokoškolského vzdelávania modernými nástrojmi v súlade s Európskymi štandardmi pre zabezpečovanie kvality vysokoškolského vzdelávania (ESG 2015). Agentúra má poskytovať zrkadlo kvality vysokým školám a rozhodovať o udelení príslušných akreditácií v zmysle zákona. Agentúra nahradila činnosť dovtedajšej Akreditačnej komisie, poradného orgánu vlády SR, pri posudzovaní žiadostí vysokých škôl a tiež prebrala rozhodovaciu právomoc ministra školstva, vedy, výskumu a športu SR. Osnovou pre akreditačnú činnosť agentúry sú štandardy, ktorých návrh agentúra zverejnila spolu s vyhodnotením pripomienok zaslaných verejnosťou a predkladacou správou po vyjadrení Ministerstva školstva, vedy, výskumu a športu SR. Spôsob implementácie štandardov SAAVŠ v praxi je uvedený v Úvodných ustanoveniach z 2. 7. 2020. Ich poznanie je nevyhnutné pre uplatňovanie vnútorného systému kvality vysokých škôl.

Štandardmi pre vnútorný systém zabezpečovania kvality vysokoškolského vzdelávania sa rozumie súbor požiadaviek na vnútorný systém kvality a spôsob jeho implementácie. Súbor postupov, kritérií a ukazovateľov, prostredníctvom ktorých pracovné skupiny výkonnej rady agentúry a zamestnanci agentúry vyhodnocujú plnenie štandardov a opatrení na zabezpečenie súladu vnútorného systému alebo jeho implementácie so štandardmi pre vnútorný systém, je stanovený v Metodike na vyhodnocovanie štandardov, ktorú vydáva agentúra. Štandardy pre vnútorný systém vychádzajú zo Štandardov a usmernení na zabezpečovanie kvality v Európskom priestore vysokoškolského vzdelávania z roku 2015 a zohľadňujú všeobecne záväzné predpisy, ktorými sú zákon č. 269/2018 Z. z. o zabezpečovaní kvality vysokoškolského vzdelávania a o zmene a doplnení zákona č. 343/2015 Z. z. o verejnom obstarávaní a o zmene a doplnení niektorých zákonov v znení neskorších predpisov a zákon č. 131/2002 Z. z. o vysokých školách.

Digitalizácia v školskom kontexte smeruje ku digitálnej prezentácii informácií, ale aj ich získavaniu pomocou digitálnych nástrojov. Najdôležitejšie zmeny v dôsledku digitalizácie zaznamenalo samotné vyučovanie. Dostupnosť, získavanie a aplikácia vedomostí či informácií sa tak môže realizovať v nových formách a konceptoch, založených na digitálnych možnostiach [4]. Je to profesionálna výzva i pre samotných pedagógov. Dnešný, priam neobmedzený prístup k informáciám, posilňuje heterogenitu školských vzdelávacích skupín. V rámci pedagogického

procesu sa kladie veľký dôraz na rozvoj zručnosti študentov, t. j. na to, aby študenti boli kompetentní a schopní vhodne a cieľavedome aplikovať nadobudnuté vedomosti a zručnosti [5]. Digitalizácia školy otvára nové dimenzie vyučovacích metód, ktoré povedú ako ku zmene vyučovacieho správania učiteľov, tak i učebnému správaniu žiakov, s cieľom dosiahnutia ich mediálnej kompetencie [6]. Celkovo by mediálna kompetencia mala používateľovi umožniť s istotou zvládnuť nové možnosti spracovania informácií, t. j. elektronické technológie. Navyiac, bude nevyhnutné sa v počítačovom mediálnom svete i správne zorientovať a odlíšiť pravdivé informácie od hoaxov. Práve uvedomené pochopenie a zodpovedné používanie digitálnych médií, bude v budúcnosti dôležitou úlohou, priamou kompetenciou, všetkých učiteľov. Pre moderné chápanie úlohy učiteľa v 21. storočí je dôležité si uvedomiť, že do popredia vlastnej pedagogickej činnosti vstupuje individuálne i kolektívne narábanie s poznatkami vo forme poradenstva, inšpirácie, konštruktívnej spätnej väzby, diskusie a povzbudzovania. Učitelia pracujú s informáciami a vedomosťami. Musia ovládať svoj predmet, odbornú terminológiu a nové koncepty. Tieto skutočnosti musia však prepojiť s pedagogickými znalosťami, ako sú motivácia žiakov a individuálny prístup. Každé dieťa je totiž neopakovateľná individualita. Individuálne rozdiely sa prejavujú v intelektu, type nervovej sústavy, temperamente, v adaptabilite, sile reakcií na podnety, ale i pohybovej obratnosti.

Nikdy v minulosti nebol jednotlivec konfrontovaný s takou záplavou informácií ako v dnešnom svete. Je preto dôležité pri získavaní vedomostí tieto pochopiť, spracovať a zaradiť, čo je základom pre ďalší individuálny rozvoj s adekvátnou flexibilitou i v pracovnom procese.

Je to dôležité i z aspektu nástupu a širokého využívania umelej inteligencie.

Keďže sa požiadavky na znalosti vo väčšine povolanií budú rýchlo meniť, bude nutné zmeniť aj systém na prípravu, vzdelávanie a školenie súčasných aj budúcich generácií. Nielenže si nová digitálna ekonomika bude vyžadovať množstvo technických znalostí, ale väčšina pracujúcich si tieto znalosti bude musieť počas svojho pracovného života kontinuálne dopĺňať. A na to bude treba inovácie v oblasti vzdelávania na úrovni štátu, organizácií, firiem, ale aj jednotlivcov [7].

Digitálna a informačná gramotnosť sa stáva základnou podmienkou úspechu na pracovnom trhu budúcnosti. Mladí ľudia by dnes už pred vstupom naň mali vyhľadávať a ochotne nadobúdať vedomosti z tejto oblasti, aby chápali, ako fungujú počítače, rozumeli práci v prostredí internetu, vedeli používať rôzne softvérové nástroje na prácu s textom či obrazom a tiež boli schopní svoje zariadenia dostatočne chrániť. Keď ide o dosah umelej inteligencie na pracovný trh, s istotou sa dá predpovedať, že vo všetkých povolaniach vznikne potreba kontinuálneho vzdelávania [8]. Z učenia sa stane celoživotná púť, kariéra bude musieť byť neustále dopĺňaná či prerušovaná vzdelávaním. Nezastupiteľné miesto tu budú mať učitelia, ktorí budú musieť byť vyzbrojení nielen odbornými znalosťami, ale aj potrebnými pedagogickými zručnosťami. V tejto súvislosti má veľký význam i samotný výber kandidátov – študentov - ku povolaniu učiteľa s ich komplexnou podporou univerzitného prostredia pre úspešné štúdium [9].

ZÁVER

Globalizácia, štandardizácia a digitalizácia takmer všetkých oblastí života je osobitnou výzvou pre školu 21. storočia, ktorá má zabezpečiť, spolu s ďalšími činiteľmi, predovšetkým rodinným zázemím, osobnostný rozvoj žiaka z aspektu vedomostí, zručností a morálnej integrity. Vyučovanie je tvorivý proces, s rozmanitými učebnými materiálmi a formami, vždy treba ale prihliadať na parametre kvality. Veľký význam tu majú Rady kvality a Rady pre vnútorné hodnotenie kvality vysokých škôl, ktoré monitorujú a periodicky vyhodnocujú súlad politik, štruktúr a procesov so štandardmi pre študijné programy, štandardmi pre habilitačné konania a inauguračné konania a štandardmi pre vnútorný systém zabezpečenia kvality vysokoškolského vzdelávania

vydávanými Slovenskou akreditačnou agentúrou pre vysoké školstvo (SAAVŠ). Aj v sektore zdravotníctva, vo výučbe lekárskeho i nelekárskeho odborov, je nevyhnutné aplikovať moderné, progresívne formy výučby, s cieľom zabezpečenia vysokej kvality absolventov štúdia, ako nevyhnutného predpokladu zlepšenia i parametrov zdravotného stavu obyvateľstva Slovenskej republiky.

Literatúra

- [1] Kučera, M. Európska akadémia učiteľov vo všeobecnom lekárstve prichádza aj na Slovensko. *Revue medicíny v praxi*, 2023; 21 (1):35-36. ISSN 1336-202X
- [2] OECD. *Health et a Glance 2021*. Published 9. Nov. 2021, 274 pages. <https://doi.org/10.1787/ae3016b9-en>
- [3] Slovenská akreditačná agentúra pre vysoké školstvo (SAAVŠ). Zmeny vo vysokom školstve v dôsledku zavádzania systémov zabezpečenia kvality 2019-2021. Tematická správa. Bratislava, 30. december 2021, s.59. www.saaavs.sk.
- [4] Frolova, EV, Rogach, OV, Ryabova, TM: Digitalization of education in modern scientific discourse: New trends and risks analysis. *European Journal of Contemporary Education*, 2020; 9(2): 331-336. <https://doi.org/10.13187/ejced.2020.2.313>
- [5] Nadrljanski, Đ, Nadrljanski, M., Pavlinović, M: Digitalization of Education. In: Ivanović, M., Klašnja-Milićević, A., Jain, L.C. (eds) *Handbook on Intelligent Techniques in the Educational Process. Learning and Analytics in Intelligent Systems*, 2022; 29: 17-39. Springer, Cham. https://doi.org/10.1007/978-3-031-04662-9_2
- [6] Basilotta-Gómez-Pablos, V, Matarranz M, Casado-Aranda, LA: Teachers digital competencies in higher education: a systematic literature review. *Int J Educ Technol High Educ*, 2022; 19(8): 1-16. <https://doi.org/10.1186/s41239-021-00312-8>
- [7] Federspiel, F, Mitchell, R, Asokan, A, et al. Threats by artificial intelligence to human health and human existence. *BMJ Global Health*, 2023; 8(5): e010435. <https://doi.org/10.1136/bmjgh-2022-010435>
- [8] Bielešová, D. Využívanie umelej inteligencie v edukácii. *Didaktika*, 2023; 10(3): 1-6. ISSN 1338-2845.
- [9] Csehi, A, Kanczné Nagy, K, Tóth-Bakos, A: Experience Education to alleviate fears of education candidates in their university studies. *AD ALTA: Journal of Interdisciplinary Research*. 2021; 10(2): 378-383.

Korešpondencia:

Prof. MUDr. Ľudovít Gašpar, CSc.^{1,2}

zdravotníckych vied UCM v Trnave, Rázusova 14, 921 01 Piešťany¹.

klinika LF UK a UNB, Nemocnica Staré Mesto, Mickiewiczova 13, 813 69 Bratislava²

E-mail: ludovitgaspar@gmail.com

MUDr. Iveta Gašparová, PhD.³

KAIM OA LF UK A UNB, Nemocnica Ružinov, Ružinovská 4, 821 01 Bratislava³

E-mail: ivetagasparova@gmail.com

Fakulta

I. interná

I.

E-